

Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih.

Prof. univ. dr. L. E.

Pojem.

Etnologija je veda o kulturi primitivnih ali nepismenih narodov.

Kulturo razumemo tu v najširšem pomenu: kultura je vse človekovo udejstvovanje, kolikor je plod njegovega duha. Zatorej govorimo lahko tudi o kulturi primitivnih narodov; kajti njihovo orodje, orožje, njihova mitologija in umetnost itd. spadajo v kulturo.

Etnologija je potemtakem kulturna zgodovina primitivnih narodov.

Etnologija se deli na več delov. Z ozirom na

A. Materialno kulturo:

1. Ergologija, ki proučava, če smemo tako reči, tehniko, obrt, industrijo primitivnega človeka (orodje, orožje, nakitje, bivališča, obleke ...).

Ergologija prazgodovinskega človeka se imenuje prehistorična arheologija.

2. Nacionalna ekonomija, ki proučava razne oblike gospodarstva (lov, živinoreja, poljedelstvo).

B. Duhovno kulturo.

1. Sociologija, ki proučava družabne oblike in socialne institucije (zakon, družina, stanovske organizacije, rod, država ...) narodov: v zvezi z njo je pravoslovje, ki proučava pojme prava (lastninska pravica, osebne pravice, sodstvo, kazni itd.).

2. Lingvistika — jezikoslovje.

3. Veroslovje in mitologija (éthnologie religieuse), ki sistematično proučava verstva, jih primerja in skuša spoznati njih medsebojno razmerje.

4. Estetika, ki proučava proizvode umetnosti (plastika, slikarstvo, stavbna umetnost, godbe, godala, pesnitve ...).

Sorodne vede so:

Antropologija proučava fizično stran človeka, **morfologijo telesa** (odtod ime: fizična antropologija) ter skuša

a) ugotoviti razmerje človeka do drugih organskih bitij; pri tem ji služi tudi oni del paleontologije, ki se peča s človeškimi okameninami — fosiljami;

b) deliti človeštvo na rase in to na podlagi morfoloških razlik (lobanja, oči, lasje, kožna barva itd.).

Antropogeografija: proučava vpliv narave, podnebja, flore, faune itd. na razvoj človeške kulture.

Glede terminologije bodi omenjeno: Francozi rabijo za etnologijo, kakor smo jo opisali, izraz: **etnografija**. Mi bomo imenovali etnografijo deskriptivni del etnologije, ki zgolj opisuje kulturne prilike raznih narodov, dočim etnologija primerja, vzporeja razne kulture in hoče dognati njihov vznik in razvoj.

Angleži rabijo izraz: **physical anthropology** za antropologijo, **cultural anthropology** za etnologijo.

Razvoj etnologije kot samostojne vede.

Kot **samostojna** veda o kulturi primitivnih narodov se je etnologija razvila šele v drugi polovici 19. stoletja. Prej je bila združena z geografijo, naravoslovjem in z antropologijo.

Od l. 1850. naprej se je pa etnologija emancipirala od sorodnih ved in se začela mogočno razvijati.

Razlogi:

1. V muzejih (Pitt Rivers museum v Oxfordu, British museum v Londonu, Trocadero v Parizu, kolonialni muzej v Leydenu, muzeji v Berlinu, Hamburgu, Stuttgartu, Kolinu, prav tako tudi v ameriških muzejih), so se nagromadile bogate zbirke etnološkega materiala iz vseh delov sveta in so dajale pobudo za etnološke študije; v Nemčiji je širil predvsem etnolog Bastian navdušenje za potovanja in za etnološke muzeje.

2. Pojavila se je reakcija proti brezplodni, zgolj špekulativni filozofiji idealizma in subjektivizma; želja po **realnem** spoznanju človeške psihe in zgodovine je našla v študiju **vidnih** in **otipljivih** kultur primitivnih narodov primerno poprišče za svoje udejstvovanje.

3. Zanimanje za kulturo primitivnih narodov je zlasti še narastlo, odkar se je vedno bolj in bolj vkoreninjala teza: kultura sedanjih primitivnih narodov nam predstavlja prvotne faze človeške kulture sploh, skozi katere so prehajali tudi narodi višjih kultur: tako bi gledali na lastne oči prvotne faze naše lastne kulturne zgodovine.

Pobudo za splošno priznanje te teze sta dala dva činitelja:

a) Prazgodovinske izkopine: l. 1859 je priznal prvi tedanji geolog Charles Lyell, da so kamneni pestnjaki, igle itd., ki jih je našel Francoz Boucher de Perthes l. 1839., res izdelki človeške roke in torej ostanki iz prazgodovine naših prednikov. Čimveč prazgodovinskega orodja, okamenin itd. se je razkrilo, tem bolj se je kazala analogija, podobnost med kulturo sedanjih primitivnih narodov in prazgodovino. Marsikatero vrzel v prazgodovinski kulturi je pojasnjevala etnologija iz sedanjih kultur. Torej, tako so sklepali, živi prakultura, iz katere se je razvila evropska kultura, še danes v primitivnih kulturah.

b) Darwinova teorija o evoluciji. (Darwin [On the origin of species by means of natural selection, London 1859] zagovarja načelo biološke evolucije = razvoja višje vrste živali iz nižje, in: Descent of man 1871, kjer zagovarja razvoj duševnih sposobnosti človeka iz živalskih nagonov.)

V zmislu te teorije se je življenje vsepovsodi razvijalo iz nižjih oblik v rastoči vrsti navzgor: torej gotovo tudi človeška kultura, in sicer v vseh panogah. Ali niso potemtakem primitivne sedanje kulture verna slika prvega razvoja evropske kulture?

L. 1859. je bilo torej epohalno za etnologijo, posebno tudi radi tega, ker sta izšli 2 deli: Bastian, Der Mensch in der Geschichte; Waitz, Anthropologie der Naturvölker.

Začele so izhajati etnološke revije (n. pr. v Nemčiji: Zeitschrift für Ethnologie 1869), ustanovljale so se stolice za nove vede, nastala so društva (Ethnological society v Angliji, Société d'Ethnographie v Franciji 1859, v Nemčiji: Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. V Ameriki Smithsonian Institution in Bureau of Ethnology (Powell 1880). Muzeje smo že omenili.

Predvsem se je razvijala etnologija v Angliji in Nemčiji, in sicer se je v Angliji bolj gojila sociologija in veroslovje, v Nemčiji bolj ergologija.

Glavno vprašanje za etnologijo kot samostojno vedo je bilo vprašanje metode. Nastal je načelni boj med dvema metodama, ki še danes ni popolnoma razčiščen.

Metode.

I. Evolucijsko-psihološka metoda.

Pod vplivom Darwinove teorije o biološki evoluciji so začeli etnologi (predvsem Bastian: Beiträge zur vergleichenden Psychologie, 1865, Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen 1881) uvajati načelo evolucije tudi v etnologijo, češ: človeška kultura se razvija (kontinuiteta) v nepretrgani rastoči vrsti od enovitega do kompleksnega, od nižjih do višjih stopenj, tako da ni skokov vmes. Vsled splošne enakosti (uniformitas) človeške duše in njenih sposobnosti in teženj ustvarja človek povsod in v vseh panogah civilizacije iste elemente človeške kulture (kar imenuje Bastian: Elementargedanke). Kulturne paralele na raznih delih sveta izvirajo torej iz enake duševne dispozicije in nastajajo povsod samostojno in ločeno ena od druge. Potemtakem je moral biti razvoj v vseh panogah kulture povsod enak. Če se pa pojavljajo v raznih delih sveta različne stopnje kulture, so to različne faze enega in istega kulturnega razvoja in naloga iznajdljivega etnologa je, da rekonstruira iz teh raztresenih delov celotno vrsto kulturnega razvoja; etnolog torej poljubno nadomešča pomanjkljive stopnje v eni zemljini z elementi druge zemljine: poslužuje se induktivne metode, vé iz svoje rekonstrukcije a priori, kakšen je bil razvoj pri drugih plemenih: psiha človeka deluje instinktivno, nujno, kakor zakoni narave: kakor ugotavlja naravoslovje tipične in konstantne pojave rastlinstva in živalstva, tako ugotavlja etnologija pojave človeške psihe: etnologija je naravoslovje človeške duše.

*

Edini faktor, ki diferencira ta sicer povsod enaki kulturni razvoj, je vpliv okolja, podnebja itd.; zato nastajajo nekoliko različne oblike kulture (Völkergedanke).

Na podlagi te metode so sestavili etnologi dolge razvojne vrste raznih kulturnih panog, tako sta n. pr. v sociološkem oziru Morgan (*Systems of consanguinity and affinity of the human family* 1871 in *Ancient Society* 1877) in Bachofen (*Mutterrecht*, 1861) postavila sledečo vrsto za razvoj družine: promiskuiteta, skupinski zakon (občevanje ene moške skupine z eno žensko skupino), matriarhat, poligamija, patriarhat, monogamija. Ali pa: Tylor, *Primitive Culture*, 1871, je sestavil dolgo vrsto verskih stopenj, začenši s pojmom človeške duše (animizem).

*

Razen imenovanih so bili pristaši evulucijske metode še sledeči etnologi: Waitz-Gerland: *Anthropologie der Naturvölker*, 1859; Mac Lennan: *The Patriarchal Theory*, 1885; Peschel: *Völkerkunde*, 1874; Frazer: *The Golden Bough* (III. 1907—1914); Schurtz: *Urgeschichte der Kultur* 1900; Weule: *Anfänge der Naturbeherrschung*, 1921; Haberlandt in mnogih drugih.

Kritika evulucijske metode.

Sijajen razmah naravoslovnih ved in materialistični duh 19. stoletja sta dala naravoslovnim metodam prevladni vpliv na druge vede, zgodovino, filozofijo itd. Toda v zadnjih desetletjih se vrši preorientacija in duhovne vede se otesajo tega vpliva; tako tudi etnologija.

Evolucijska metoda hoče zmehanizirati in sšablonizirati vse one silno kompleksne in mnogolične pojave pri raznih narodih, ki jih označamo z izrazom »kultura«. — Kakor veljajo naravoslovnih zakoni (iz enoistih semen nastajajo enoiste rastline pod različnimi podnebji ali vzgon tekočine na potopljeno telo je enak absolutni teži odmaknjene tekočine = Arhimedovo načelo), tako ustvarja tudi splošna enaka naravna človeške psihe povsod iste plodove v isti zapovrstnosti (razvoj od nižje do višje stopnje). Čeprav je treba priznati, da je človeška psiha povsod v bistvu ista (vsi ljudje imajo razum, voljo, čustva, afekte) in da to kaže na enotnost človeškega rodu, iz tega nikakor ne sledi, da mora način vdejstvovanja teh zmožnosti biti isti. Pri človeku pridejo popolnoma novi činitelji do veljave.

a) Predvsem svobodna volja posameznika, bliskovita intuicija ženija in njegova nepreračunljiva inicia-

tiva, nastop novih osebnosti. S kakšnimi zakoni se dajo pre- računati taki impulzi v razvoju kulture? — Svobodna dejanja ljudi se ne dajo vkovati v slepo delujoče zakone narave. Raz- voj, zapovrstnost, niz svobodnih dejanj, iniciativ, impulsov ime- njemo zgodovino človeštva, pa tudi veda, ki nam vse to meto- dično opiše, se imenuje zgodovina. Ker torej ne gre za opisovanje tipičnega mehanizma, ni naravoslovje poklicano v to, da proučava človeško kulturo, ampak zgodovina.

b) Različni genij narodov ali njihov naturel, zna- čaj: individualnost narodov: Odkod n. pr. pride, da postanejo Benečani sloviti morjeplovci, Osmani pa ne? Zakaj zavladajo vprav Rimljani nad drugimi narodi? Prav tu se vidi, da je teo- rija Bastiana (»Völkergedanke«), ki pripisuje vse konkretne r a z l i k e narodnih kultur edinole geografskim vplivom, pogre- šena. Vsekakor se kaže »geografski« vpliv v tem, da se kultura v velikih prostorih (v azijski stepi) drugače razvija kakor na malih otokih (v Oceaniji), drugače ob rodovitnih porečjih Nila, Evfrata, Ganga kakor v močvirnatih pustinjah Mackenzie — reke v Ka- nadi, itd. — Narava daje ugodne prilike, navaja, vzgaja, toda odloča pa vendarle narod sam, oziroma njegov intimni genij. Zakaj n. pr. nastajajo visoke kulture v Ameriki v visokih gorstvih Kordiljer, v starem svetu pa v nižavah ob Nilu, Gangu, Jangtse- kiangu?

c) Versko-etični moment: vpliv verstev na razvoj kultur je naravnost izreden; so primitivna plemena, pri katerih dajejo verski, mistični motivi smernice za vse panoge življenja (inicia- cije!), ali pa egoizem, altruizem itd.

d) Migracije kulturnih elementov; narodi se oplojajo po med- sebojnih kulturnih stikih.

*

Da so ti faktorji merodajno vplivali na kulturni razvoj evrop- skih in drugih narodov z visoko kulturo, nihče ne more tajiti. Toda evolucionisti, kakor Waitz, Bastian, Vierkandt, Wundt hočejo vzdržati svojo hipotezo o železnem zakonu nujnega raz- voja človeške kulture vsaj glede primitivnih narodov in razliku- jejo radi tega med kulturnimi in nekulturnimi na- rodi, historičnimi in ahistoričnimi. Toda ti narodi n i s o b r e z k u l t u r e : imajo jezik, orodje, obleko, umetnost, mitologijo; n i s o b r e z z g o d o v i n e : pojavljajo se med njimi

osebnosti, ki započnejo novo dobo, novo kulturo, ki izumijo to in ono (ogenj, lončarstvo, kolo etc.); tudi pri njih ustvarja s v o b o d n a v o l j a t o, kar imenujemo zgodovino.

Po aprioristični tezi, da se morajo vse panoge kulture povsod razvijati v isti rastoči vrsti od nižjih do višjih stopenj, so evolucionisti sestavljali dolge razvojne vrste kulturnih pojavov in predpisovali narodom po svojih bolj ali manj duhovitih kombinacijah, k a k o s o m o r a l i ž i v e t i, namesto da bi preiskovali, kako so v resnici živeli.

Amerikanski etnolog Laufer sodi l. 1918.: Evolucijska teorija je najbolj sterilna in kvarna metoda v zgodovini znanstva: igrača za velike otroke.

II. Kulturno-historična metoda.

Ker gre naloga etnologije za tem, da obdeluje z n a n s t v e n o m a t e r i a l, ki ga ji nudi etnografija, to se pravi, da klasificira kulturne pojave, proučava njihov postanek in razvoj, jih primerja itd., in ker je razvoj človeške kulture zelo kompliciran sistem nešteti s v o b o d n i h u č i n o v č l o v e k a, hoče biti ta metoda predvsem h i s t o r i č n a: njeno glavno načelo je: spoštovanje dejstev; ugotoviti je treba brez vsakih apriorizmov, **kaj je bilo in kako je bilo.**

Ali je sploh mogoče spraviti kak sistem v množino kulturnih pojavov?

1. Kakor pri geologiji ali klimatologiji ali lingvistiki, je treba fiksirati e t n o l o š k i z e m l j e v i d; to se pravi: ugotoviti »izo-kulture«, enake kulture; etnologi so namreč pri svojih raziskovanjih opazili, da se ponavljajo širom sveta tipične skupine kulturnih elementov: imenovali so jih k u l t u r n e t i p e a l i k o m p l e k s e. Tak kulturni tip obsega elemente raznih kulturnih panog (materialna, socialna, etična, versko-mitološka kultura...), ki so s t a l n o z d r u ž e n i i n k i z a d o š č a j o n e k a k o v s e m ž i v l j e n j s k i m p o t r e b a m d o t i č n e g a p l e m e n a.

Geografsko ozemlje, na katerem se nahaja i s t i k u l t u r n i t i p, imenujejo »k u l t u r n i k r o g«. Nahaja se n. pr. skupina sledečih kulturnih elementov skupaj tako v Ameriki kakor v Afriki in Oceaniji in Indiji: matriarhat, poljedelstvo, četverooglata hiša, tajne moške zveze, maskirani plesi, animizem, lunarna mitologija.

Ta kulturni tip imenujejo »matriarhalno kulturo«. Takih tipov poznajo zdaj 8—10.

2. Kadar je navidezni kaos nebroj kulturnih elementov (etnografija, ki deskriptivno opisuje kulture narodov eno za drugo brez notranje vezi, nam živo predočuje ta kaos) reduciran na neko število kulturnih skupin, se s tem etnološko raziskovanje o postanku, razvoju, medsebojnem razmerju kultur osredotoči na kulturne skupine namesto na posamezne izolirane elemente.

3. Dejstvo, da se nahaja isti kulturni tip na raznih delih sveta, se ne da drugače razložiti, kakor da ima en sam izvor in da se je selil iz ene pokrajine v drugo, kakor je to tudi pri jezikih ali mitologiji. Če se nahaja isti ali zelo sorodni jezik, isti mitološki motiv v Afriki kakor v Aziji, sklepamo na skupen izvor.

4. Za zgodovino kulture je važna kronološka zaporednost kulturnih tipov. kateri krog je starejši? Tu nam nudi geografska stratigrafija kultur nekaj kriterijev:

A. Glede relativne kronologije (starosti kultur v danem, določenem ozemlju).

a) Ako en kulturni krog drugega preseče in ga deli na dvoje, je prvi krog gotovo mlajši na tem ozemlju (hamitska kultura v Afriki preseče totemsko in matriarhalno).

b) Ali pa, če je kaka kultura potisnjena na skrajno točko kakega ozemlja, a so na ostalem ozemlju še raztreseni ostanki te kulture, kakor razvaline iz preteklosti, je ta kultura gotovo starejša od ostalih kultur.

Tako n. pr. je tu in tam po Avstraliji še ohranjen obred izbivanja zob in dviganja fantov proti nebesom: a doma so ti obredi v tasmanski kulturi, ohranjeni na jugovzhodu Avstralije.

B. Glede absolutne kronologije: katere kulture namreč so na zemlji sploh starejše ali mlajše.

a) Amalgamacije, mešanice več kulturnih tipov so gotovo mlajše od novitih čistih kulturnih tipov.

Značilen zgled take mešanice je n. pr. zahodno-afriška kultura (matriarhalna in totemska kultura).

b) Če se izkaže po geografski legi kaka kultura v vseh pokrajinah za relativno najstarejšo, je to (nekak) kriterij za absolutno starost.

c) KomPLICIRANI sistemi sorodstva in sklepanja zakonov, komplicirana mitologija, rafinirana ročna tehnika so znamenja, da je dotična kultura mlajša.

5. Ves modus procedendi je šele mogoč, ko so že ugotovljeni kulturni tipi; za to ugotovitev (da se nahajajo res isti kulturni elementi, posamezni in v skupinah, na raznih delih sveta) uporablja kulturno-historična metoda dva kriterija, ki ju imenuje kriterij forme in kriterij kvantitete.

Kriterij forme: Če si dva elementa kulture, ki se nahajata na različnih krajih, tako sličita v detajlih, da ni mogoče, da bi različni ljudje, neodvisno eden od drugega, iznašli isti detajl, je treba sklepati na isti skupni izvor tega elementa; treba je torej le ugotoviti odkod, kdaj in kam se je ta element selil. N. pr.: oklepi, sestavljeni na isti način iz šibic, pri Čukčih in v severno-zahodni Ameriki; ali kajak pri Eskimih; ali mitološki motiv (ptica potapljalica prinese iz globočine morja nekaj blata in iz tega nastane zemlja) v Aziji in severni Ameriki.

Kriterij kvantitete:

Ako se najde taka detajlna sličnost na več predmetih in elementih raznih krajev, ki pripadajo različnim panogam kulture, je treba sklepati, da gre za kulturni tip istega izvora, ki se je pa selil v razne kraje. Sicer so ti elementi med seboj v neki organski zvezi: to se pravi, da se dajo razlagati iz cele mentalitete dotičnega kulturnega kroga, a vendar detajlna oblika enega elementa ni odvisna od oblike drugega. Tako n. pr.: V matriarhalni kulturi se da razumeti iz gospodarske oblike poljedelstva pretežni vpliv žene (»žensko vladje«), večja hiša (ne nujno četverooglata) za spravljanje pridelkov; tajne moške zveze s plesi in nastopi v maskah, predstavljajočih duhove kot reakcija moškega spola proti žensko vladju, animizem, vera v duhove zemlje, ki oplojajo, oživljajo zemljo. Seveda mora biti poraba teh kriterijev pravilna, znanstveno utemeljena. Iz kakih navideznih ali zunanjih analogij se še ne sme takoj sklepati na medsebojno odvisnost, na selitev. Prvenstvo gre pri analogijah nevidnemu elementu ideji, ki je utelešena v tem ali onem pojavu. Tako so si plesi avstralskih, indijanskih, prazgodovinskih in morda celo evropskih plemen na zunanaj zelo podobni, a kljub temu imajo eni lahko totemski, drugi verski, tretji svetni značaj in so različnega izvora. — Pre naglo sklepanje iz neke navidezne analogije na medsebojno

odvisnost dveh pojavov je zavedlo premnogo etnologov v fatalne zmote.

Metoda primerjanja na podlagi omenjenih kriterijev je v navadi tudi v drugih vedah: Linguisti sklepajo po isti metodi na sorodnost in skupen izvor jezikov, literarni kritiki iz tekstov na uporabljene vire etc. etc.

Znanstveniki, ki zastopajo kulturno-historično metodo.

Začetniki: Ratzel opozarja že l. 1880. na selitve kulturnih elementov. — Frobenius je prvi primerjal celotne kulturne komplekse v svojem delu *Masken und Geheimbünde* 1899.

Sistematično so razvijali načela nove šole:

Ankerman, *Kulturkreise u. Kulturschichten in Afrika* 1905. — Gräbner, *Melanesische Bogenkultur* 1909, *Methode der Ethnologie* 1911. — Foy, *Führer durchs Reutenstrauch*, Joest-Museum 1910. — Schmidt v »*Völker und Kulturen*«, 1924 in v reviji *Anthropos*.

Bolj ali manj se bližajo tej metodi:

Anglež: Rivers, Nemca Ehrenreich in Grosse. — Amerikanci: Wissler, Kroeber, Wheeler, Boas, Swanton, Laufer, Lowie, Krause.

Kulturno-historična metoda je šele iz najnovejše dobe in je glede pozitivnih rezultatov v početku svojega dela. Njeni zastopniki uvidevajo, da je dejanski postanek in razvoj raznih kultur človeške zgodovine silno komplicirana rezultanta različnih faktorjev, pred vsem sledečih:

1. iznajdbe genijev in iniciative posamnih izrednih osebnosti;
2. selitev, stika, kombinacije raznih kultur;
3. individualnosti, naturela, značaja raznih narodov;
4. moralnih, etičnih faktorjev (pred vsem so vplivala verska naziranja na razvoj kulture);
5. geografskega okolja (podnebje, gorovja, ravnine, morja in tako dalje).

O naravnih duševnih sposobnostih, ki so iste pri celem človeškem rodu, tu ne govorimo posebej. Napaka evolucijske šole

je bila, da se je ozirala samo na ono splošno naravnavo človeške psihe in na geografsko okolje, dočim je vse druge omenjene činitelje prezrla.

Ker je prva naloga kulturno-historične šole, da ugotovi krog, to se pravi geografsko razsežnost posamnih kulturnih tipov, oziroma da ugotovi elemente, ki tvorijo kulturni tip, mora pred vsem skrbno primerjati v minimalnih detajlih posamne elemente. To more storiti samo na podlagi zelo obširnega in mnogoličnega materijala, lingvističnih študij, versko-mitoloških detajlnih podatkov itd. Zato je razumljivo, da bo delo trajalo mnogo desetletij. Ob koncu skušamo podati tabelo kulturnih tipov, ki jih je ta šola doslej ugotovila pred vsem za primitivne narode. V glavnem se sme trditi, da so ti rezultati precej sigurni, vsaj toliko, da pač smemo govoriti o neki prakulturi kot najstarejši in o nekaterih abnormalnih kulturnih pojavih, kakor totemizem, matriarhat, kot poznejših pojavih v zgodovini človeške kulture. Ni čisto gotovo, v koliko skupin spada n. pr. prakultura, a to je končno postranskega pomena. Da pa tvori kultura Pigmejcev, Tasmancev in nekaterih drugih plemen vsaj doslej najstarejšo znano kulturo, so si etnologi precej na jasnem. Zakaj je ta kultura najstarejša? V tem oziru nam da pojasnilo geografska lega teh kultur. V vseh delih sveta je ta kultura potisnjena ali na najskejnjejši del kontinenta ali na kake otoke ali v nedostopne pragozdove, tako da je jasno, da se je morala umakniti pred naslednjimi kulturami. V Afriki so Pigmejci v mnogih skupinah raztreseni po pragozdovih, Bušmani so se umaknili v puščavo Kalahari, v Aziji so Pigmejci in njihovi sorodniki v nedostopnih gozdovih otoka Ceylona, na Andamanskih otokih in na polotoku Malaka. Ainu so se umaknili pred Japonci na otok Yesso in na Kurile, v Avstraliji so se skrili zastopniki prakulture za visokim gorovjem v južnovzhodni Avstraliji in na Tasmaniji. V Ameriki so se umaknili na Ognjeno zemljo, v gorovja Brazilije in v Kalifornijo. Samojeđi in Eskimi na obal ledenega morja.

Poleg geografskega momenta nam da migljaj za njihovo starost tudi ergologija, ki stoji na najnižji stopnji tehnike.

Redkokje na svetu se najde kulturni tip v čisti obliki. Povsod skoraj je stik raznih kultur ustvaril mešanice. Pred vsem so razširjene mešanice, sestojeeče iz totemistične in matriarhalne kulture in še bolj iz nomadske kulture na eni strani ter totemistične in matriarhalne na drugi strani.

I. Prakultura:

A. Gospodarstvo in ergologija.

Ekonomski element (oblika gospodarstva) zelo vpliva na vse panoge kulture, čeprav ne moremo priznati zgodovinskega materializma Marksistov, ki izvaja vso kulturo izključno iz gospodarskih prilik.

Pred vsem igra ekonomski element veliko vlogo v prakulturi, ker je vsa pozornost pračloveka obrnjena na prehrano.

Gospodarstvo je sistematično pridobivanje eksistenčnih sredstev s pomočjo namerno pripravljenih pripomočkov (orodja, ognja etc.). Potemtakem je gospodarstvo svojstveno človeku in o gospodarstvu živali se ne more govoriti.

V prakulturi razlikujemo več nijans, starejših in mlajših. Tako imamo v južnovzhodni Avstraliji ostanke starejše prakulture (tasmanske) med Tasmanci, Kurnajci in še nekaterimi rodovi; ostanke mlajše (bumerangove) med plemeni Juin.

Poleg Avstralcev pa smatrajo nekateri etnologi tudi še Pigmee kot zastopnike prakulture.

Pigmejci so pritlikavska plemena (stas do 150 cm), raztresena po pragozdovih centralne Afrike, nadalje prebivalci Andamanskih otokov (v Bengalskem zalivu, okoli 1800 duš. Semang na polotoku Malaka, Nigriti ali Aëta na Filipinih (okoli 25.000 duš). Bržkone imajo tudi afrikanski Pigmejci (kakor oni v Aziji) svoj lasten jezik, ki ga pa skrbno skrivajo pred tujci.

Na severu so zastopniki prakulture arktični Samojeđi in Eskimi.

Gospodarska oblika prakulture je preprosto osvajanje tega, kar nudi narava.

Možje so lovci ali ribiči, ženske nabirajo sadeže in izkopavajo korenine. Hrano si pripravljajo na ta način, da pečejo ali cvrejo sadeže in meso v žarečem pepelu ali na razbeljenem kamnu. Poznali so ogenj (napravljali so ga z drgnjenjem ali žaganjem ali vrtanjem, rogljanjem lahko gorljivega lesa) in ni res, da bi hrano večinoma surovo uživali. Kuhati človek bržkone še ni znal v prakulturi.

Bivajo v duplinah, napravljajo si iz vejevja zaslone proti vremenskim neizgodam ali zlagajo iz lubja in vejevja okroglaste koše brez stranic.

M a t e r i a l: Pigmejcem so služili za orodje in orožje: les, školjke, kosti. Kamnitnega orodja očitno še ne poznajo, kar je znamenje visoke starosti pigmejske kulture. Tasmanska in bumeranška kultura pa pozna orodje iz obdelanega kamna in spominja na prazgodovino.

O b l e k a: Plemena prakulture nosijo ovoj ali pas ali katerokoli pokrivalo za spolovila, krilo iz vrvic z nataknenimi peresi, predpasnik, spleten iz ličja, trak iz lubja, in sicer imajo ženske sploh vse, moški pa vsaj večinoma pokrita spolovila.

Nakitje je bolj ali manj nepoznano. Teorija evolucionistov, da so najstarejša plemena hodila naga in da se je obleka polagoma razvila iz ornamentov in nakitja, ki je baje prvotnejše, ali bila obramba proti vremenskim neizodam, je s tem ovržena. Glavni razlog je spolna sramežljivost; kajti v neki starosti, pri spolno godnih, se začne rabiti obleka sistematično. Kult nagote se je razvil v poznejši totemski kulturi.

Napadalnih orožij za ročni boj in štita ne poznajo; boj jim je nekaj nenavadnega; Pigmejci poznajo lok — godal in bobna nimajo. Osvajalno gospodarstvo ima za posledico, da se selijo plemena v malih skupinah 15, 30, 100 oseb in da si ne napravljajo večjih zalog.

B. Socialne razmere:

Razdrobljenost plemen in osvajalni način gospodarstva ustvarja demokratizem: ni socialnih razlik, ni bogatašev in revežev, ni gospodarjev in sužnjev, vsi so enaki. Živijo kakor brezskrbni otroci v bogati naravi, ki jim daje vsega v izobilju: prava gospodarska idila.

Kot edini družabni organizem se javlja v prakulturi družina, in sicer monogamna družina (en mož — ena žena) v stalni obliki, tako da je zakonska zveza bolj ali manj nerazdružljiva. Ta družina je obenem tudi nositeljica gospodarskega življenja, je gospodarska enota, to se pravi: družina pridobiva zase, ne za kako večjo skupino. Delo je po spolih primerno razdeljeno: mož se peča z lovom, žena pripravlja ogenj, jedila, nabira sadeže itd. Med obema vlada nekaka gospodarska in socialna enakopravnost.

*

V prakulturi ni opaziti stalnih, trdnih večjih plemenskih organizmov, ki bi spominjali na državo; glavarjev ni, celo ne

dednih glavarjev; skupne zadeve ureja od časa do časa svet starešin. — Družina je torej prvotna stanica človeške družbe, starejša od države; spolnega in gospodarskega komunizma ni, kakor so to trdili evolucionisti; ženska si bolj ali manj svobodno izbira moža, o ropu žensk kot nekako stalnem načinu si dobiti ženo, ni govora.

Suženjstvo, trgovina s človeškim blagom, osvajalne vojne, kanibalizem so neznani.

Svet starešin skrbi za pravni red: vsaka skupina ima svoje ozemlje, prepire razsoja starešinstvo.

C. Verske ideje:

Pri plemenih južno-vzhodne Avstralije, ki spadajo v prakulturo, najdemo razmeroma nepričakovano vzvišene verske ideje, pred vsem vero v eno samo najboljšo bitje.

Nauk o Najvišjem bitju se je podajal pri teh plemenih od rodu do rodu ob slovesnem trenutku življenja, ob iniciacijah. Iniciacije so slovesni obredi, ki trajajo po cele tedne in s katerimi plemenski starejšine sprejemajo spolno godne fante kot so vredne člane v plemensko zvezo. Pri tej priliki dobivajo fantje pouk v tradicijah in svetih izročilih pradedov. Ta pouk ima vršec v nauku o Najvišjem bitju, čigar ime fantje pri tej priliki zvedo. Glede teh obredov velja najstrožja »disciplina arcana«, tako da niti ženske lastnega plemena nič ne zvedo o njih, še manj pa tujci.

Kurnajci imenujejo svoje najvišje bitje Mungangua, pleme Yuin: Darumulun, Kulin plemena: Bundjil.

Atributi, ki jih pripisujejo ta plemena svojim bogovom, kažejo, da gre za isto, edinstveno suvereno božje bitje.

To bitje je večno, je bilo pred vsem stvarstvom, pa se ne ve, kdaj je začelo bivati, dočim je vse drugo od njega; ni umrlo in biva še sedaj v nebesih. — To bitje je stvarnik sveta in ljudi, je vsevedno in vsemogóčno, kajti vidi, kaj delajo ljudje na zemlji, gre, kamor hoče, in stori, kar hoče, je etični in pravni zakonodajavec, kajti določilo je družabni red plemenu in dalo zapovedi za zakon in moralno življenje, je najvišji čuvar tega družabnega in pravnega reda, ki ga sankcionira s kaznimi v življenju in po smrti. Obenem pa nosi tudi attribute najvišje dobrote in svetosti, kajti dalo je orodje in orožje, učilo je ljudi vse umetnosti, dalo jim je solčno toploto, njegovo ime je tako sveto, da se ne

sme imenovati, to bitje se ne more upodabljati razen pri iniciacijah, te podobe pa se morajo takoj uničiti. Avstralci nazivajo to bitje »oče« in pod tem imenom je splošno znano.

Glede verskih idej Pigmejcev so sicer naše informacije še pomanjkljive, a po poročilih iz zadnjega časa vemo, da imajo izrazito vero v enega samega Boga in da se zatekajo z otroškim zaupanjem v molitvi k njemu ter mu prinašajo prvenstveno daritev (med, palmovo vino, orehe, tudi lastno kri).

Zanimivo je dejstvo, da je njihova vera čistejša kot njihovih sosedov; nima namreč kulta prednikov, duhov, fetišev, niso vdani magiji, ne nosijo amuletov, ne poznajo krvavih človeških žrtev, dočim je vse ozemlje naokoli ob obrežjih Nigerja in Konga (Sudanski Zamorci in Bantu) nasičeno z animizmom, s krvavimi žrtvami, z magijo in s fetišizmom.

V arktičnih pokrajinah Samojedi in Eskimi (kakor v prazgodovini mustierski lovci) darujejo Najvišjemu bitju lobanje in dolge kosti medvedov, jelenov itd.

II. Primarne kulture.

Totemistična kultura.

Iz prakulture se je razvila bržkone v Indiji totemistična kultura s svojo nam tako tujo mentaliteto glede razmerja človeka do živali. Totemizem je namreč svetovni nazor svoje vrste: vera v mistično sorodstvo ene skupine ljudi z eno vrsto živali ali rastlin, izvirajoče iz skupnega potomstva. Na podlagi tega sorodstva nastanejo medsebojne obveznosti: medsebojna zaščita, prepoved zauživanja itd. — pleme nosi ime živali.

A. Gospodarstvo in ergologija:

Značilna gospodarska oblika: lovstvo višje stopnje. Totemisti razvijajo lov v pravi sport in porabljajo ves svoj čas, vso svojo spretnost, vse svoje duševne in telesne sile za lov. Ne lovijo kakor v prakulturi samo za domače potrebe, ampak divjačino oddajajo tujim plemenom v zameno za druge potrebščine. Verjetna je hipoteza, ki izvaja totemizem iz gospodarskih prilik. V enem kraju je prevladovala ta vrsta divjačine, v drugem druga. Za plemena je bila divjačina dotičnega kraja, kakor so pač bila naseljena, eksistenčni pogoj. Služila jim je za menjalo pri sosednih plemenih. Zato so jo varovali, prepovedovali jo ubijati, jesti, uredili so pogoje lova (lovopust!) — Videli so

ljudje v živali nekako duha-varuha; začeli so nositi isto ime, nositi razne znake kot simbole te živali, jih narisali na hiše, čolne, orodja, na lastno telo (posebno v Severni Ameriki): tako je nastalo neko mistično razmerje.

Ergologija:

V tej kulturi so prvi začetki trajnega naseljevanja in bivališča se gradijo bolj solidno, ker so plemena navezana na divjačino enega kraja. Kupolska ali okroglasta koliba (poveznjen koš) prakulture se razvije v tipično totemsko hišo z okroglim stenovjem in s koničasto streho: s tem, da se streha podpre s stenami, se pridobi več prostora za zaloge. Kolibo imenujemo navadno stan brez sten, čigar streha se dotika tal, hiša ima stene.

Prenosno kolibo ali kočjo imenujemo šotor. Šotor brez stranic je po obliki strehe kupolski ali koničasti šotor, šotor s stranicami je »jurta« ali »kibitka« (Zelthaus). — Šotor je tipičen predvsem za nomadsko kulturo; kje je stena nastala (v totemski ali nomadski kulturi), ni gotovo. Totemisti prebivajo v raztresenih naseljih (kot lovci!!), ne kakor poljedelci v gosto naseljenih vaseh.

Obleka:

Ta kultura goji moško, fantovsko lepoto, ker hoče fante predvsem razviti v krepke, sportne lovce; zato ima kult nagote, lišpa, nakitja, toalete las, predvsem pri moških. Da se ohrani skrbno napravljena frizura, rabijo za podzglavje, ko se vležejo, nizke, lesene stolčke kot naslonjače. — Tipičen za totemsko kulturo je pas iz lubja (kot prvi ščit proti bodalom) in ovoj za spolovila (očividno kot pokrivalo po obrezi).

Tkalstva in lončarstva ne poznajo, orodja so iz kamna in kostenine, skrbno obdelana in tudi umetniško okrašena. Kot motiv ornamentike prevladuje prema črta v obliki trikotov in kotov sploh. Imajo izdolbene sklede, izdolbena drevesa jim služijo za čolne; orožje je bodalno, zaostreno (kopje, sulica, večkrat zobčasta); poslužujejo se kopjemeta. Mrliče izpostavljajo dalj časa.

Tehnika, obrt:

Totemisti so primitivni predhodniki obrti in industrije. Obrt se je nekako tako porazdelila po plemenih kakor totemi, da imamo že neko obrtno specializacijo (v Polineziji, Sudanu) in lahko je mogoče, da današnja delitev v kaste v Indiji, ki ima vsaka svojo obrt, izvira iz nekdanjih totemskih klanov.

Iz tega se je razvila trgovina (izmenjava obrtnih izdelkov in totemskih živali) od plemena do plemena, »mešetarji« so bili nedotakljivi.

B. Socialna kultura:

Totemska kultura potisne moški spol v ospredje, ker sloni gospodarstvo predvsem na možu kot lovču. — Ravnopravnost obeh spolov, kakor se nahaja v prakulturi, izgine. Nastajajo enostranske moške združbe za vojno in lov, predvsem fantovske zveze, diferencirane po starosti (starostni razredi).

Zakoni so mogoči samo med različnimi totemskimi klani, v klanu stroga eksogamija. Poseben izraz enostranskega prevladovanja moškega spola je patriarhat: po očetu se ravna rodovnik otrok, on je lastnik vsega, vladar. Inicijacija (uvedba mladine v sopravno plemensko sožitje), ki se je vršila v prakulturi pri obeh spolih, se omeji tu na fante, in sicer ima pri iniciaciji glavno vlogo ozir na fizično moško silo (moč) in zato poudarja inicijacija seksualni element: povečuje spolno godnost. Bržkone je s tem v zvezi obred obreze v raznih oblikah (circumcisio, subincisio, incisio). Izvor tega obreda ni še popolnoma pojasnjen, bržkone pomeni legalizacijo spolnega občevanja, oz. uvod v normalno spolno življenje. Falitični kult je v zvezi s tem.

Idejo prvenstvene daritve so morda šele nomadi privedli obredu obreze.

V tej kulturi se moški nekako emancipira od družine in že fantje, ki so člani fantovske zveze, živijo večinoma izven družine v »fantovskih klubih«, v »fantovskem stanu«; to so posebne kočice za moške; ženskam je vstop prepovedan.

Ker ima vse pleme isto totemsko žival, ki jo izmenjava z drugimi plemeni, je gospodarstvo stvar plemena; pleme je gospodarska edinica; pleme skrbi tudi za ohranitev divjačine z določenimi obredi; svet starešin stopi v tej kulturi radi tega z večjo avtoriteto v ospredje, oziroma polagoma nastopajo poedini glavari. Ideja države nadvlada idejo družine.

C. Verske ideje:

V tej kulturi se umakne Najvišje bitje nekoliko v ozadje: namesto njega stopi solarna mitologija. — Svetlo solnce, izvor vse rasti in vsega življenja na svetu, zatemni v podobi solarnega junaka Najvišje bitje. Solncu, kot vzoru lepote in moči se morajo

zenačiti mladenči v iniciaciji. Tudi spolna godnost nekako pride od solnca kot od vira življenja: zato ponekod obreza ob solnčnem vzhodu.

Pojavlja se magija, bržkone v zvezi s solarno mitologijo. Od solnca, pravira in vzroka vsega življenja, si človek navzame idejo, da bi mogel tudi on obvladati naravne sile in doseči gotove zaželjene učinke: nastane *magija*, umetnost, ki je v tem, da skuša človek učiniti z nedostatnimi sredstvi izredne učinke. Prireja ceremonije, plese v živalskih maskah, da s tem pričara divjačino, tako tudi plese za dež itd.

Nadalje je neka vrsta verskega razmerja (vsaj navidezno) do totemske živali, zato tudi do totemskih prednikov, iz katerih baje izvira klan. S tem v zvezi tudi kult prednikov, oziroma kulturnih herojev, ki so po tradiciji prinesli ta ali oni kulturni element in bili totemske živali in ljudje obenem, torej neke vrste manizem. Simboli totema so na orodju, orožju, kočah, se rišejo pri iniciacijah fantov v drevesno skorjo ali na tla itd.

D. Kulturni krog (geografska area):

Totemistična kultura je v glavnem omejena na primitivne narode razen treh pokrajin, kjer tvori bistven element višjih kultur (*Inka* — Peru, vzhodni Dravida — Indija, stari *Egipt*; distrikti imajo vsak svoj živalski kult, solnčna mitologija, obreza, balzamiranje). Sicer so glavna ozemlja totemizma: *Afrika*, ki se z izjemo pigmejskih in bušmanskih pokrajin kaže vedno bolj totemistično vsaj v starejši plasti. *Avstralija*, južna obal *Gvineje*, nekateri otoki *Melanezije*, mali otoki *Indonezije*, v *Severni Ameriki*; severovzhodna plemena *Algonkin* deloma, v *Južni Ameriki* izolirana plemena med *Andami* in velikimi ravninami obrežja reke *Amaconke*.

Materopravna (dvoskupinska) kultura.

V nasprotju s totemsko kulturo prevladuje v tej kulturi mati, žena, to je kultura ženskega vladja. To nam prav tako tuje nazoranje kakor ono totemistične kulture izvira iz gospodarske oblike, kakor je to dokazal že *Grosse* (*Formen der Familie und Formen der Wirtschaft*, 1896). Kultura obsega starejši kompleks (tipično dvoskupinska kultura) in mlajši: kultura svobodnega materinega prava (melanezijska). Mlajša je nastala pod vplivom nomadske kulture.

A. Gospodarstvo in ergologija:

V prakulturi je žena nabirala sadeže, kakor jih je nudila narava. Kje in kdaj pa je žena vsadila sama seme v zemljo in začela z drogom (motiko) zemljo kopati: začetek poljedelstva, enega največjih kulturnih pridobitev. Kdaj je to bilo? Najstarejši zgodovinski viri iz Egipta, Sumerije, Elama, Kitaja že poznajo poljedelstvo. Kje je nastalo? Bržkone v Aziji, in sicer v južni. Doslej nam znana zgodovina pitomih rastlin kaže v to smer. Pšeniča je bila glavno hranilo Egipta in Mezopotamije v najstarejših časih, bržkone se je prva pšenica tu privzgojila. Ječmen pravtako, rž je mlajša, pride v Evropo iz Male Azije, a j d o uvedejo šele Mongoli v 13. stoletju v Evropo, njena divjača se nahaja v bajkalski pokrajini, riž je iz Indije ali Kitajske (tam tudi kot divjača), bombaž iz Birme, banana gotovo iz južnovzhodne Azije, odkoder šele pride v Afriko, sago (škrob) takozvane sagopalme je glavna hrana nove Gvineje in deloma malajskih otokov, taro, predvsem v južni Aziji (zauživa se korenina, podobna pesi ali repi), jams, gomolj (kakor krompir), pravtam. Prav tako so prišli iz Azije mak, kostanj, sladkorni trst, sadna drevesa (jablane, hruške, črešnje, orehi, breskve, marelice).

Z novega kontinenta Amerike je koruza, krompir, fižol, solnčnica, tobak, paradižniki, manjok (strupeni gomolj, ki se na razne načine čisti strupa).

Hrana je predvsem vegetarična in se v prvi dobi, ko še ni lončarstva, pripravlja v vročem pesku ali z razbeljenimi kamni.

Ergologija:

V starejši kulturi je glavno orodje motika. V mlajši kulturi (pod vplivom Nomadov) plug. Radi večjih zalog živil se je stan, ki je bil v prakulturi zaslon (z drogi podprto vejevje), razširil v pravokotno hišo z dvokapno streho. Obleka je večinoma iz rastlinskih vlakenc ali lubja, animalsko blago (kože) stopi v ozadje. Predvsem se rabi rotang (vlakna palme). Isto blago tudi za ščite, tetive, loke, koše, košarice itd.

V tej kulturi iznajde žena pletarstvo: košarice, spletene iz spiralnih svitkov (stebela lijane ovita z vlakni). V mlajši kulturi iznajde žena tkalstvo in lončarstvo.

Orodje in orožje kaže masivne okorne oblike z ozirom na prevladujočo kvantiteto produkcije (totemistična kultura je

ustvarila finejšo, bolj umetniško tehniko). Orožje je predvsem udarno: kakor n. pr. buzdovani, kiji z okornim debelim oglavjem. Nadalje kamnite sekire, privezane kakor s pletenim ročajem k toporišču. (Totemska sekira pa tiči v razklanem toporišču kakor zagožen kij.) Tudi prače služijo za lučanje kamenja, kot obramba široki ščiti. V zvezi z udarnim orožjem: trepanacija. Kot prometno sredstvo predvsem čoln iz desk ali drevesnih skorij (izdolbeno drevo je tipično za totemsko kulturo). V ornamentiki prevladuje okrogla črta, meander, dočim v totemski prema črta, posebno značilna je trikotna ornamentika.

Godala: tolkalna: boben z ozko zarezo za dajanje signalov, nadalje boben iz kože, potem harmonika na zvočne palice, na katere se udarja (marimba v Afriki); pihala-trobila (panova flavta); strunska glasbila (večstrunska gitara).

V mlajši poljedelski kulturi, kakor se je razvila v tropičnih nižavjih južne Amerike (obrečje Amaconke, Orinoka), Afrike (obrečje Kongo, Niger), v malajskem in melanezijskem otočju je že tudi govedoreja in svinjereja (ne pa v Ameriki). Nadalje opojne pijače iz raznih rastlinskih sokov: palmovina, bananovina, betel, kava, kajenje.

B. Socialne razmere:

Žena je začela obdelovati polje in postala s tem lastnica zemlje in njenih sadežev. Obdelovanje zemlje postane glavni vir eksistence, lov stopi v ozadje, ker zahteva poljedelstvo stalno naselitev, poljedelstvo je sploh sovražno divjačini. Ker je žena glavna nositeljica gospodarskega življenja, nastane matriarhat, ki pomeni: a) mož mora služiti več let, da si dobi ženo; po poroki ali ostaneta ločena, da jo mož samo obišče od časa do časa ali se preseli za nekaj časa ali za stalno k plemenu svoje žene; b) otroci dedujejo po materi posest in ime, rodovnik po materi; c) mati, oziroma njen brat, ima polno avtoriteto, mož ostane bolj ali manj tujec v ženinem plemenu, se ponekod tudi ne sme udeleževati obredov tega plemena.

Glede sklepanja zakonov je žena svobodna, oziroma ona snubi. Pleme je (v starejši kulturi) mehanično razdeljeno v dve skupini. Zakon je samo mogoč med člani teh dveh skupin, nikdar pa ne med člani iste skupine.

Iniciacija deklet:

Doba prve deklinške menstruacije = spolne godnosti se strogo praznuje: mora ostati doma, se kopati, maziliti, postiti... fantovska iniciacija odpade.

Tajne moške zveze (kot reakcija proti ženam) se skušajo s pomočjo mističnih obredov, maškerad uveljaviti, fungirajo kot tajna policija in si lastijo nadoblast.

Ku vada spada v mlajšo kulturo, razširjena je predvsem v južni Ameriki in zadnji Indiji: mož mora ob porodu žene nekako namesto žene markirati vse okoliščine poroda, očitno da more žena iti za svojim delom.

Poligamija, suženjstvo:

V starejši dobi je enoženstvo, pa polagoma stopi namesto daljše služnosti od strani moža kupovanje neveste; tako postane žena za moža stvar. Bogataš si kupi več žen, žena je dragocena delavka, sužnja. Položaj žene prehaja torej v tej kulturi iz enega ekstrema v drugega.

V mlajši kulturi se pojavlja veledružina, nastanjena v podolgovati stavbi (dostokrat na koleh).

Tipična oblika naseljevanja je vas, ki je tudi politična enota. Med vami je živahna lokalna trgovina, ki je v rokah žene, ker gre predvsem za poljedelske pridelke (branjevke). Morda je v tej kulturi nastal prvi denar (školjke, korale).

C. Verske ideje:

Oblika poljedelstva in ženskovladje vplivata na verske ideje. Najvišje bitje prakulture stopi v ozadje, namesto njega stopi pramati (kakor v bumerangovi kulturi pračlovek). Istoveti se z luno, kakor prej praoče; žena je pogostoma duhovnica in šamanka.

Nadalje stopijo namesto Najvišjega bitja nešteti duhovi, ki oživljajo vso naravo, duhovi zemlje: animizem. Kako ta nastane? Morda tudi iz lunarne mitologije. Kakor iz temne lune izrastejo razne faze lune, tako iz mrtvega človeka, ki je v zemlji, torej iz zemlje novi duhovi. Nadalje se temna luna vedno znova vojskuje proti svetli luni in jo uničuje, zmanjša — iz mrtvega prvega človeka izhajajo zli duhovi, ki človeka v obliki bolezni, vremenskih nevarnosti napadajo in oškodujejo. Tudi animizem, kult prednikov, je za razlago animizma važen. Duše prednikov so v zemlji in jo oživljajo. Te duhove je treba pridobiti z molitvami in žrtvami. Od

njih je odvisna rodovitnost zemlje. Ti duhovi so silno krvoločni in zahtevajo duše kot ceno za svojo naklonjenost. Duša je pa v krvi, zato mora teči človeška kri. Če se človeku posreči, si pridobiti naklonjenost duha, oziroma ga obvladati z raznimi vkletvami in ga prisiliti, da stalno biva pod kakim drevesom ali kamnom (fetiš), potem lahko vse od njega dobi, če ga napoji s človeško krvjo; kri mora curljati na fetiš. Fetišizem je v tem, da je duh stalno zaklet v predmet in podvržen človeku.

Možje se, da paralizirajo nekoliko prevladni vpliv žensk, družijo v tajnih moških zvezah, ki v skritih kočah častijo človeške lobanje. Te predstavljajo bržkone lobanjo luninega praočeta in lovci na človeške glave skušajo oživljati v sebi s kultom lobanj življenske sile praočeta. V zvezi s tem bo deloma kani-balizem. Moške zveze prirejajo plese v maskah, češ v maskah se javljajo duše mrtvih. Krvne človeške, pozneje živalske žrtve, katerim se iztrgajo srce, pljuča, drob, naj simbolizirajo usodo lunarnega pračloveka, iz katerega so, ko je segnil v zemlji, izrastli duhovi, ljudje, vsa vegetacija; tako naj tudi iz teh žrtev poganja nova življenska sila.

Posebni organi, ki znajo preganjati vremenske nezgode, ozdravljati bolezni, množiti divjačino, oplojati naravo s tem, da simbolizirajo praočeta ali pramater (obleka in boben predstavljata praočeta in njegovo lobanjo), so šamani. S plesi, z zakletvami, z izumetničenim obredom obvladajo v ekstazi duhove in vtelesijo v sebi praočeta.

Nomadski kulturni krog.

P. Schmidt, opisuje nomadsko kulturo kot samostojen kulturni tip, ki je nastal predvsem v sibirski stepi. Bržkone se je ta kultura razvila neposredno iz prakulture (Eskimo, Samojudi). Kakor se je iz prostega nabiranja sadežev razvilo nekdanje poljedelstvo, tako se je kje iz lovstva razvila živinorejska kultura nomadov. Tri glavne skupine obsega nomadska kultura:

1. Sibirski plemena (Uralo-altajska);
  - a) Starosibirce (Čukči, Korjaki, Itelmi, Jukagiri, Jenisejci 20.000);
  - b) Novosibirce (Čunguzi, 66.000, ki nomadizirajo po vsej Sibiriji, Mongoli ali Burjati okrog Bajkalskega jezera, 400.000, Turki pod imenom Jakutov, Tartarov, Altajcev, Kir-

gizov, Baškirov, Uzbekov, Čuvašev, okrog 13.000.000. S a m o j e d i n s t v o F i n c e v, 42.000 v Aziji.

2. Ariji ali Indoevropejci tvorijo srednjo skupino nomadov, brzkone so prihajali iz Turkestana skozi južno Rusijo kot nomadi v Evropo in tam šele od predindoevropskih plemen prevzeli poljedelstvo; drugi del se je obrnil kot Medijci, Perzi proti jugu in zasedel Perzijo in Mezopotamijo, tretji del Indijo, četrti del kot Armenci Malo Azijo.

3. Hamito-Semiti; njihova domovina je bila ali Arabija ali Mezopotamija. Iz Arabije so okrog 2000 pred Kristusom šli kot nomadi skozi Sirsko puščavo, zasedli Mezopotamijo in podjarmili poljedelske Sumerce. Nekje v prednji Aziji se je odcepila od njih hamitska veja, se selila v Afriko, tam zasedla vso Afriko do Kanarskih otokov (Tuareg, Berberi, Kabili, Egipčani, Gala, Bahima in morda celo Hotentoti).

A. G o s p o d a r s k a k u l t u r a:

Za nomade je tipična živinoreja. Celo pleme se seli stalno od kraja do kraja. Hrana, obleka, posode, šotori itd. se pridelajo od živine. Kot hrana služi v prvi vrsti meso, mleko, kri; za obleko koža, dlaka, usnje; za posode usnje, za šotore kože. Živinorejec se razlikuje od lovca v tem, da goji cele črede ene pasme, lovec pa žival uniči. Z živinorejo se začne kapital (capita... toliko glav živine).

Krotitev, udomačanje živine, je velik kulturni čin in zelo težavna stvar; šele po mnogih rodovih se instinkt živali človeku prilagodi. Pleme mora ostati vedno nekako v bližini svojih čred, ko jih pastirji ženejo od pašnika do pašnika. Kvečjemu eden do dva meseca ostanejo na enem kraju. Geografske in klimatske prilike dirigirajo selitve nomadov. Pozimi so nomadi v nižavi, v predgorovjih, živina koplje večkrat pičo izpod snega. V vročem poletju se umaknejo v gorovja. Deloma se selijo v vročem poletju v severne stepe. Kot udomačene živali pridejo v poštev: velblodi, severne jeleni, konji, goveda, ovce, koze, osel. Najbolj tipični Nomadi so Kirgizi v centralni Aziji. Večkrat ima ena sama družina 50.000 ovac, 5 do 10.000 konj; koze se rabijo predvsem kot živali vodnice. Konje redijo nomadi kot jezdno žival in posebno tudi zaradi kobiljega mleka, ki se v ovčjem mehu pretolče in opleta s tolkačem, mleko se skisa in kipi in po štirih dneh se pije kot neke vrste opojna pijača: kumis po imenu. Selitev z zimskih na poletne pašnike ali obratno je zelo važen dogodek in se

praznuje tudi z določenimi obredi. Spored: najprej ovčje črede s kozami kot vodnicami, potem konji, za njimi goveda, na koncu velblodi z vso prtljago, pohištvom itd. Žena gospodinja jaha na konju in vodi za seboj na povodcu velbloda, za katerim gre dolga vrsta drugih velblodov.

Kdaj in kje je nastala živinoreja? Hahn zagovarja že 20 let teorijo, da so poljedelci iznašli živinorejo in da je živinoreja nekako postranska panoga poljedelstva; baje se je to zgodilo v Babiloniji. Njegov razlog, da namreč nomadi tudi danes povsod gojijo poljedelstvo, ni odločilen. So nomadi, kakor Hotentoti, ki ne poznajo poljedelstva.

Kulturno-historična šola trdi, da je živinoreja enkratna kulturna iznajdba, in sicer se je to zgodilo v stepah srednje Azije, in pod vplivom te iznajdbe so se upitomili v južnih poljedelskih kulturah morda perutnina, svinja, govedo. Za centralno Azijo govori to, da se tam nahajajo divje zvrsti konja, velbloda, jelena in da je pokrajina za to primerna.

Motivi za udomačenje živali: so morda sport (kakor pri pticah) ali korist: mleko, priprega, ježa, če ni zadostovala že simbioza. Žival išče bližino človeka za živež, varstvo.

Katera žival je bila prva udomačena žival? Ni gotovo. Pes se pojavlja v prazgodovini šele na meji med paleolitikom in neolitikom. Pri sedanjih narodih, ki rabijo psa za vprežno žival, se je v nekaterih krajih pes nekoliko umaknil konju in severnemu jelenu. Rabijo psa v mrzlih severnih krajih (Eskimi, Ostjaki, Samojedi, Jukagiri, Čukči, Korjaki, Ainu, Kamčadali, Gilijaki, tudi Rusi v teh pokrajinah). Na gospodarstvo pride deset psov; ena priprega 10 psov prevozi na dan 350 do 400 funtov po 80 km. Psi so bolj vztrajni kot jeleni in konji, čeprav ne tako brzi.

Severni jeleni služijo vsem severnim plemenom kot vprežna žival, obenem tudi za hrano in obleko, pri Čunguzih pa tudi kot jezdna žival in za mleko. Najbolj so udomačili jelena Čunguzi in za njimi Jakuti. Ti so prišli z juga in kot nekdanji konjerejci so bili bolj sposobni za to. Jakuti prevažajo v teh krajih z jeleni pošto. Pri Starosibircih je jelen bolj divji in ostane le v čredi, tako da prav lahko spet zdivja. Čukči tudi radi privabijo divjega jelena v svojo čredo za križanje. Toda še nikdar se ni posrečilo, da bi mogli danes doživeti ukrotitev

divjega jelena. V Ameriki jelen ni udomačen. Morda se je jelen šele pozneje udomačil, ko so se bili Eskimi in Indijanci že izselili v Ameriko. Jelen je zelo glupa žival, niti po dolgih letih ne spozna svojega gospodarja in ne more ostati na potu, če ni na vajetih ali privezan k drugemu vozu.

Konj je bil bržkone ukročen pri Turko-Tatarih. Zakaj? Divji konj se še sedaj nahaja v Cungariji. Amerika in Avstralija ne poznata konja. Kulturni narodi starega sveta Kitajci, Indijci, Babilonci pa poznajo konja od leta 2000 pred Kristom, toda za isto dobo je ugotovljeno, da ga je poznala centralna Azija. V prazgodovini se konj pojavlja šele v neolitikumu v dobi bronca, bržkone so uvedli Azijci konja iz Azije v Evropo.

Velblod je bržkone tudi doma v notranji Aziji, vsaj dvo-grbni. Približno 1100 pred Kristom pride v Mezopotamijo.

Govedo je doma najbrž kje v južni Aziji, morda je banteng iz Sunda ali zebu iz Indije prvotno plemo. Govedo je očitno starejše kot konj, kajti pojavlja se že v kamneni dobi neolitika in je bilo udomačeno v Evropi pred prihodom Arijev.

Ergologija nomadov:

Ergologija je revna, ker so nomadi doma v stepi. Obleka večinoma iz usnja, kože. Bržkone izvirajo iz nomadske kulture hlače (radi jahanja). Klasični narodi: Rimljani, Grki, Egipčani niso poznali hlač, pač pa Medi, Perzi, Germani. Tudi mokasin (čevlje in hlače iz enega kosa usnja) je od nomadov, na severu porabljajo oni obušala, obleko, sukno iz težke kožuhovine.

Kot stan se pojavlja v tej kulturi šotor v dvojni obliki. Bolj na severu kot koničasti ali piramidni šotor, posebno pri jelenorejcih. Ogrodje iz lesenih drogov je poleti pokrito z brezovim lubjem, pozimi z jelenovo kožo. Bolj na jugu se pojavlja prava hiša s stranskimi stenami in s koničasto streho (jurta ali kubitka). Čukči imajo znotraj v jurti še posebno pravokotno spalnico iz jelenovih kož, Korjaki jih imajo celo več. Morda je tu kombinacija nomadske in matriarhalne kulture. Ob ledenem morju poznajo Korjaki, Čukči in Eskimos tudi podzemsko hišo, ki je deloma zakopana v zemljo in pokrita s prstjo. Od zgoraj je odprtina, skozi katero se pride po lestvi.

V tej kulturi je bržkone nastalo kolo kot vozilo. Vodna prometna sredstva so najbrže starejša. Gotovo tudi krplice, smuči, sanke. Morda je kolo nastalo iz sank ali iz valjarja. Kolo se najde

samo v višjih kulturah. Od začetka so morda konji in velblodi vlačili po tleh na drogih naloženo blago in tu se je morebiti valjar podložil. Kot orožje rabijo nomadi bodala, sulice, kopja, meče, sablje, predvsem pa lok in puščico. V Aziji se najde posebna vrsta loka, namreč refleksni zloženi lok: refleksni se napne v protinaravni smeri, da ima večjo prožnost. Zloženi lok pa je sestavljen iz dveh lesenih drogov ali iz roženine in kit, da je tem močnejši.

B. Socialna kultura:

Tipična je veledružina. Radi skupne črede ostanejo sinovi pri očetu. Družina se torej okrepi. Oče postane patriarh. Razvije se patriarhat. Te močne družine so velika življenjska sila nomadov, ki jim daje premoč nad drugimi kulturami. Za družino je treba okrog 300 jelenov. Vzdržati nekako se morejo samo bogatejši, slabejši pa delajo pri bogatejših. Pri nomadih vlada izrazita monogamija, tako da o poligamiji v večjem obsegu ne more biti govora. Monogamija je prevladala tudi pri Indoevropcih in vlada še danes pri Hamitih. Semiti so vpeljali poligamijo pod vplivom drugih kultur.

Nevesta je odvisna od očeta. Ženin plača kalim — odkupnino, neko število glav živine. Toda večkrat tudi ženin uropa nevesto, ampak z njeno vednostjo. Nomadi visoko cenijo predzakonsko devištvo, prav posebno Starosibirci. Čukči in Korjaki zelo obsojajo druge nomade, ki kupujejo nevesto kakor bi bila žival. Pri njih mora ženin služiti več let za nevesto in tudi ob sklepanju zakona mora ženin prestati trdo preizkušnjo, pri kateri ga sorodniki, predvsem ženske, zavirajo, tepejo, deklico skrijejo itd., simbol nevestine svobode. Značilno je, da je zakonska pogodba pri mnogih neveljavna, če se dokaže nezvestoba neveste. Celo smrtna kazen se večkrat izvrši. Pri poroki, ko nevesta za vselej zapusti veledružino svojega očeta, je ženitvanjski sprevod z mnogimi konji, velblodi, zelo slovesen. Neke vrste odpor, navidezni boji, odpor neveste itd. spada k ceremonijelu. V družini stopi žena nekoliko v ozadje za možem. Ni več enakopravnosti kakor v prakulturi, zato ker je živinoreja in animalistična hrana, ki je predvsem odvisna od moža, na prvem mestu. Prvorojenec uživa posebne socialne in gospodarske pravice. On sledi očetu kot patriarh in zato tudi podeduje največji del vsega premoženja.

C. Verske ideje:

Nomadi poznajo Najvišje bitje in ga častijo kot gospoda nebesnega svoda. Nebesni svod, ki se povzpenja nad nepregledno stepe je bil nomadom simbol božanstva. Ta nebesni Bog je duh, ki je večer, pravičen, vir življenja, vlada svet. Mongoli so imenovali tega Boga Tengri. Turki poznajo tudi besedo Tengeri, Tangri, Tangara, Tari, kar pomeni nebo. Samojedi poznajo nebesno bitje pod imenom Num, Jumo in Finci poznajo tudi to ime Jumar. Voguli, ki so v sredi med Samojedi in Turko-Mongoli, poznajo Numi-Torum, torej je Num isti kot Tengri. Nomadi prinašajo svojemu nebeškemu gospodu prvenstvene daritve, in sicer mu darujejo kumis ali pa tudi živega konja, ki ga pa ne umore ampak zapodijo v stepe. Krvave žrtve, pri katerih sodelujejo vedno šamani, pa darujejo duhovom, kar je očitvidno vpliv matriarhalne kulture. Najvišje nebesno bitje poznajo tudi Indogermani (Dyaus Pitar, Jupiter itd.) in Semiti (Alah, El).

III. Sekundarni kulturni krogi.

Etnografski zemljevid nam kaže, da se redkokje nahaja kak kulturni tip v čisti obliki. Vsled selitve kulturnih ciklov so nastale različne mešanice.

Totemistično-matriarhalna kultura.

Obe kulturi se predvsem nahajata pri primitivnih narodih in sta se širili po vsem svetu, vsled tega tudi njuna kombinacija.

A. Gospodarstvo:

V gospodarskem oziru pomeni ta mešanica združitev višjega lovstva in poljedelstva. Vsled tega se predvsem razvija trgovina: izmenjavanje poljedelskih pridelkov s tehničskimi izdelki totemistov. Tako n. pr.: se vrši v Melaneziji izmenjava med poljedelskimi proizvodi obmorskih plemen (kokos itd.) z bodali, pasovi itd. totemistov v notranjosti. V Avstraliji se izmenjavajo ščiti in bumerangi s sadeži in jedili. Irokezi in Huroni (poljedelci) so dajali tobak in druge pridelke za puščice, kože itd. Algonkin-Indijancev. Glede e r g o l o g i j e: kanu iz izdolbenega debela ima še ob straneh deske. Bodala, sulice se nahajajo skupaj z buzdovani, kiji in tudi še z lokom. Četverkotna hiša ima piramidno ali koničasto streho. Okrogle kolibe s koničasto streho tvorijo vas ali pa četverkotne hiše so raztresene kot posamna naselja. V umetnosti se pojavlja živalska maska, tudi pri plesih.

B. Socialne razmere:

Dvoskupinska organizacija se združi s totemskimi klani. Navadno se totemski klani porazdele med obe skupini, n. pr.: skupina: Sokolov — Orlov se deli v totemske klane Kenguru, Emu, Netopir; skupina: Vran se deli v klane: Kača, Podgana, Mravljinčar. Med člani teh dveh skupin je stroga eksogamija. Totemist klana Kenguru se sme poročiti samo s članico klana Kače itd. Medsebojni vpliv se vidi tudi že v tem, da dobita glavni skupini tudi ime totemističnih živali. Prav posebno figurirata n. pr. v Avstraliji orel in sokol kot zastopnika ene skupine, vrana kot zastopnik druge.

C. Verske ideje.

V mitologiji se združi solarna mitologija totemizma z lunarno mitologijo matriarhata. Skušajmo razložiti. Prva lunarna mitologija se pojavlja v kulturi bumeranga; luna postane simbol pračloveka, pradedu človeškega rodu in stopi na mesto najvišjega bitja. V matriarhalni kulturi se časti pramati in luna je nekako predstaviteljica te pramatere ali pradedinje. Dve glavni fazi lune, svetla in temna luna, sta brata, sinova pramatere, eden simbol svetlih vzvišenih lastnosti, drugi simbol temnih in nižjih. Ko prideta totemistična in patriarhalna kultura v stik, stopi solarni junak na mesto svetle lune in temna luna postane lunarni junak kot tak. Po vsem svetu so neke živali (sokol, orel, volk, lev, v Avstraliji tudi kenguru in emu) simboli solnca, kača, vrana, mravljinčar, podgana, pajek, črv, zajec simbol lune. Prvotno sta skupini matriarhalne kulture imeli imena brez pomena ali pa imena, ki sta v kaki zvezi s svetlo in temno luno. Pod vplivom totemistične kulture se zdaj en razred nekako veže s solncem, vsled tega ime sokol, kenguru, emu itd. Drugi razred se veže z vrano, kačo, mravljinčarjem itd. — V Egiptu nastopita za solničnim Bogom Ra: svetli Osiris in temni Set. Tajne moške zveze matriarhalne kulture se združijo s starostnimi razredi totemistične kulture. Postanek stanov. Iniciacija deklet, ki je bila v matriarhalni kulturi samo zunanja, se komplicira z operacijo iz totemske kulture.

Mešanica nomadske kulture s totemsko ali matriarhalno.

Nomadi potrebujejo zaradi svojega gospodarstva velike prostore, na svojih jezdih živalih se hitro premikajo, poljedelci so

navezani na grudo. Čisto naravno je, da so nomadi udirali v poljedelske kraje in tam ugrabili sadeže poljedelcem, oziroma so periodično zahtevali neko odkupnino. Črede ne spoštujejo nobenih meja, polje pa je po svojem bistvu omejeno in načrtano. Bolj ko se je razvijala živinoreja na eni strani in poljedelstvo na drugi, bolj sta prišli kulturi v nasprotstvo in na mnogih delih sveta so nomadi trajno in stalno zavzeli poljedelske pokrajine in ustvarili popolnoma novo kulturo. Prav ta mešanica teh kultur je ustvarila veledržave in višje kulture, n. pr. v Polineziji, v Mehiki, Peru, na Kitajskem, kulturo Babiloncev, Egipčanov, v Sudanu in končno kulturo v Indiji in v Evropi (Grki, Rimljani itd.). Toda ta mešanica se ni oblikovala povsod na isti način. Ne moremo govoriti o enotnem kulturnem tipu, ki bi bil nastal v enem kraju. Mešanice so zato različne, ker so se razlivala nomadske čete na vseh delih sveta čez poljedelske pokrajine. Na splošno lahko pravimo, da je združitev nomadske kulture s poljedelsko ustvarila vse večje kulture na svetu in da je ta zgodovinski pojav odločilna tema zgodovine sploh.

A. Gospodarstvo:

Omenili smo, da so, ker sega prvotna domovina nomadov od severovzhodne Azije do Afrike, nomadi udirali na vse strani v poljedelske kulture in da so nastale različne varijante mešanic. Take varijante so n. pr. sudanska kultura, polinezijska kultura. Ena je bolj celinskega značaja, druga pomorskega. Ali pa: na enem delu sveta je prevladala bolj totemska tehniška kultura in je nekako umetnost obvladala kulturo drugih panog (kakor v Egiptu, Grčiji, Polineziji in Peru). Drugod spet je poljedelska kultura bolj prevladala. Tako n. pr. v Mezopotamiji, na Kitajskem, kjer se vsa obrt, umetnost podreja kmečko demokratični podlagi. Industrija nekoliko zaostaja, morda tudi zaradi tega, ker ni totemistične podlage. V Indiji se obratno spet obrt specializira po kastah. Zdaj je dognano, da slonijo indijske kaste na predarijskih temeljih, očitno na totemizmu.

Nomad pride v poljedelske kraje kot osvojevalec, gospodar. Poljedelsko, ročno delo zaničuje. Tega ni vaje. Kljub temu pa stremi za tem, da zagospodari nad zemljo in njenimi pridelki. Domače ljudstvo razlasti, oziroma si ga podvrže, zasužnji. Nomadi si razdele zemljo med seboj, obdeluje jo pa domače prebivalstvo. Nomadski kralji, nomadski patriarhi združijo kolikor mogoče veliko zemlje v svojih rokah. Tako n. pr. v

Babiloniji, tako v Egiptu. V Indiji direktna razlastitev ni bila mogoča radi preobširne zemlje, pa Arijci so si znali pridobiti višji vpliv z versko-mističnimi sredstvi. Na Kitajskem je sicer močna kmečka struja, tako da ljudstvo ni oropano lastnine, toda cesar (»Sin nebes«) je veljal kot vesoljni lastnik zemlje. Na Japonskem so v prejšnjih časih bili cesar in višji stanovi izključni lastniki zemlje, v Mehiki, v Kolumbiji, v Peru so bili vladarji neomejeni gospodarji zemlje. Na Kitajskem in v Peru se je celo zemlja delila vsako leto na novo. V Ugandi in Ruandi so Hamiti (Batuci, Bahima) izključni gospodarji zemlje. V tej mešani kulturi posoja nomad vprežno živino poljedelcu za plug. Obenem mu tudi da gnoj od živine za plodovitejše poljedelstvo. Prometna sredstva se zboljšajo, kolo nomada se porabi za poljedelstvo. Nomadi organizirajo v velepoteznih oblikah gospodarstvo. V Egiptu vršijo kontrolo nad kanalizacijo in namakanjem zemlje. Na nekaterih delih sveta je nomadski vpliv manjši. Tako n. pr. je v ospredju poljedelski element v južni Kitajski, na severu pa že prevladuje nomadska kultura (konj, velblod, voz itd.), na jugu nosilnice, ladje itd. Na Japonskem, v Indoneziji in Ameriki se vrši poljedelstvo brez vprežne živine, pač pa poznajo jezdno in tovorno žival, konja na Japonskem, v Ameriki lama. V Polineziji sploh ni udomačene živali, razlog: geografske prilike otočja. Zelo razvita je tehnika umetnega namakanja v Polineziji, v južni Aziji, Mezopotamiji, Egiptu in v Ameriki, Mehiki, Peru.

Ergologija teh mešanih kultur seveda tudi ni enotna. Tako imata polinezijska in sudanska kultura (najbolj preiskani, ker segata v primitivne kulture) svojo posebno ergologijo. V Polineziji: tehnično zelo popoln čoln s suličastimi vesli, trikotna jadra. Posebno razvita je tehnika obdelovanja lubja (za obleko) palmovih vej, zelo različni in slikoviti kiji, nadalje posode, okrogle sklede, izrezljane iz lesa, za Sudan je pa zelo tipična tehnika železa (obroči, obodi, zapestnice, ovratnice, sekire, srpi, bodala). Glede tehnike železa: Železo je izmed kovin najzadnje prišlo v tehniško porabo. Povsod je poraba bakra in bronca pred železom ugotovljena. Za Evropo smemo trditi, da je približno tretje tisočletje pred Kristom doba bakra, drugo tisočletje doba bronca, prvo tisočletje doba železa. Tehnika železa je namreč zelo težka in komplicirana in zato so druge kovine, zlato, srebro, bakker itd., prišle prej v porabo. Bržkone so tudi mehovi in vsa tehnika topenja železa nastala kje v Aziji. V Ameriki, čeprav je tam toliko železne rude, tehnika železa ni bila znana in pihal

na meh niso rabili v tehniki bakra in brona. Tehnika železa je morda nastala kje v zahodni Sibiriji med poljedelci, kajti nomadom je prepovedano prekopavati zemljo, z zemljo sploh nimajo veliko stikov, a izmenjavali so od prvih iznajditeljev železo za orodje in orožje.

B. Socialna kultura:

Že pri gospodarstvu smo omenili, da so nomadi hoteli zagospodariti nad zemljo. Nomadi so se čutili vzvišene nad poljedelci in totemisti. Imeli so boljše orožje (lok in puščico), bili so bolj gibčni (konji, velblodi), bolj bojeviti in enotni (veledružina), zaničevali so ženskovladje matriarhalne kulture, ročno delo in rokodelstvo totemistov. Ne z znojem, ampak s krvjo, so hoteli zmagati. Nadalje so bile njihove verske ideje (Najvišje nebesno bitje) daleko vzvišene nad živalskimi totemi in animizmom nižjih narodov. Zemljo so razlastili, oziroma se je polastili, kakor smo že omenili, da so jo na novo razdeljevali; prejšnji prebivalci so postali njihovi služabniki, sužnji. Družba se razvija vertikalno v najvišje, srednje in najnižje stanove ali stopnje. Kralj je absoluten dedni vladar. Kakor se nomad sploh ne družijo rad s poljedelci, tako mora tudi kralj ostati čistokrven (vsled tega ponekod zakon s sestro. Kralj ima absolutno oblast (Čingiskan, Tamerlan), ne rabi več starešin, temveč glavarji plemen postanejo njegovi satrapi. Okrog njega se zbirajo njegovi zvesti oprode kot ministri (služabniki), katere si on prosto izbere. Kralj je vir in temelj vseh zakonov, vse pravice, on je obenem tudi sodnik. V tej kulturi nastane dvor z luksuzom. Za dvor veljajo minuciozni predpisi, kralja nikdo ne sme videti, pred kraljem morajo vsi ležati na tleh, se smejati ž njim itd. Kralj postane božanstvo ali vsaj ljubljenec Boga, kralj edini daruje, pa je tudi odgovoren za vreme. Kralj stopi v sorodstvo z božanstvom. Kralj je solnce, vir življenja, ki se ne sme starati, vsled tega kralja po neki dobi umore. Kralj razdeli fevde: njegovi oprode dobijo zemljo proti obveznosti, da so kralju vedno na razpolago. Ti fevdalci oddajajo spet zemljo nižjim fevdalcem in tako naprej. Končno je kmet tlačan zadnji, ki obdeluje zemljo za svojega gospodarja. Suženjstvo: Velepotezen nomad uporablja mase totemistov rokodelcev in poljedelcev za velika dela, kanalizacijo, stavbe, piramide, templje itd. Zato krati tudi osebno pravico domačinov. Egipt, Babilonija, Rim, Grčija slonijo na suženjstvu. Tudi Peru, Mehiko, Kolumbija. Suženjstvo je nastalo pri višjih kulturah pod vplivom Nomadov.

C. Verske ideje.

Nebesno božanstvo se istoveti s solncem, (Mitra?), totemizem povzroča poseben kult ene ali druge živali, bika, goveda (v Indiji!).

Ali pa: nebesni bog (nomadski) ima za ženo mater-boginjo zemljo (matriarhalno). Iz Najvišjega božanstva, duhov prednikov in duhov narave se razvija polagoma politeistični panteon; paralelno s socialnim stopnjevanjem slojev tudi hierarhija duhovnikov.

Slovstvo in viri, ki sem jih passim uporabljal:

W. Schmidt u. W. Koppers, Gesellschaft u. Wirtschaft der Völker, I. 1924.

Dr. Georg Buschan, Illustrierte Völkerkunde, I. Bd. 1922, II. Bd. 192

F. Gräber, Ethnologie in Kultur d. Gegenwart, 1923.

Semaine d'Ethnologie religieuse, I (1913), II (1914), III (1923), IV (1926).

Razni letniki revije Anthropos.

A. Gahs, Kopf-, Schädel- und Langknochenopfer bei Rentiervölkern, Festschrift gew. P. W. Schmidt, Wien 1928.

Kulturni tipi

I. Pra-

materijalna kultura, sociologija,

1. **Pigmejski** (eksogamno = monogamični). nižji lovci, zasloni proti vremenu, koši, orodje iz lesa, školjk, kostene, neobdelanega kamna, kot orožje primitivni lok; sulic, kijeve skoroni.
  2. **Tasmanski** (eksogam=geschlechts=totemistisch). nižji lovci, zasloni, primitivna orodja iz kamna, zaostrena bodala, metalna orožja, plav.
  3. **Bumerang** (eksogam=gleichrechtlich). nižji lovci, zasloni, orodja iz kamna in lesa, orožje: bumerang ali zakrivljena metala iz lesa, v Afriki iz železa, prvi ozki ščit iz lesa, plav.
  4. **Arktični** nižji lovci, orodja in orožja večinoma iz lesa in kostenine, okrogla stanišča, ali podzemska, ali iz snežnih plošč, ali iz kitovih reber.
  5. **Totemski** (west-papuanisch, ost-afrikanisch, exogam=vaterrechtlich). višji lovci, okrogla koliba s koničasto streho, bodalno orožje (sulice, kopja, kopjemet, brez udarnih ob koncu zakroženih kijeve bumerangov, i. d.); kot ščit pas iz lubja, čolni iz debla ali lubja.
- monogamija, ravnopravnost moža in žene, lokalna eksogamija.
- monogamija, sledovi poligamije, spolni totemizem, lokalna eksogamija.
- več poligamije, spolni totem, lokalna, klanska eksogamija, ravnopravnost moža in žene.
- monogamija prevladuje, stalnost zakona.
- totemski eksogamni klan, velika razcepljenost v male totemske skupine s posebnimi jeziki, patriarhat, mož v ospredju, starostni razredi.

II. Primarne

ali kompleksi.**kulture.****iniciacije, umetnost,**

iniciacija fantov in deklet, brez telesne operacije, se ne poslikajo z barvami, nimajo godal, niso tetovirani, ne izbijaajo zob, ne prevrtavaajo orodja.

iniciacija fantov in deklet, tetoviranje, vzorci iz brazgotin, nos preluknjen.

iniciacija fantov in deklet, izbijanje zob, brnolja, palice zvočnice.

tekme, igre, plesi mladine, spominjajo na iniciacijo prakulture.

kulture.

tajna iniciacija za fante po starostnih razredih z obrezjo, ovoj za spolovila, naslon za podglavje, piščali (flavta).

verske ideje,

eno samo najvišje bitje, brez animizma, naturizma, magije, češčenja prednikov. Primitivna daritev, grob v zemlji.

eno samo Najvišje bitje brez animizma, naturizma in kulta prednikov. Nekaj magije, grob v zemlji ali v votlih drevesih ali sežiganje mrličev.

eno samo Najvišje bitje, identificirano s prvim človekom in z luno, grob v stenski globini.

vera v Najvišje bitje »Universum« ali »Nebo«; darovanje velikih kosti in lobanj Najvišjemu bitju.

Najvišje bitje identično s solncem, magija, pogreb na odru pod milim nebom. Ornamentika preme črte, rezbarska plastika.

geografska area,

Srednja Afrika, Bušmani, Andamanci, Semang na Malaki, Vedas na Cejlonu, Senoi na Malaki, Toala na Celebes, Nigriti na Filipinskih otokih.

Tasmanija, južnovzhodna Avstralija, (Kurnai in Heparu).

Južnovzhodna Avstralija, Gornji Nil, Sudan.

Samojedi v Aziji, Eskimi v Ameriki.

na obalah Avstralije, Nove Gvineje, Santa Cruz, Fidži, Moluki, Dravida, večina Afrike, Severna Amerika.

6. **Dvoskupinski matero-pravni** (mutterrechtliche Zweiklassenkultur, exogam, mutterrechtlich) ostpapuanisch, westafrikanisch).

poljedelci, pravokotna hiša z dvostransko streho, udarno orožje, buzdovani, kiji in bati z debelimi beticami, brez zaostrenega orožja, široki ščiti, čoln iz desk ali lubja, prača, lesena pila za ogenj (Feuersäge).

dualizem, večkrat s fratrijami, razredna eksogamija, matriarhat.

7. **Nomadski** (vaterrechtlich-grossfamilialer)

živinorejci, nomadi, šotori, veledružina, konj ali velblod ali severni jelen za vprego ali ježo, sanke ali voz, sulice, kompliciran lok.

patriarhalna veledružina, krvno sorodstvo kristerij za zakon, prednost prvorojenca.

8. **Melanezijski** (Bogenkultur freimutterrechtlicher Kulturkreis).

poljedelci, veledružinska hiša, stavba na koleh, napredna oblika loka, okrogli ščit na rami, višči most, opojne pijače in narkotični užitki, betel in kava, tobak, svinjereja, bergljasto veslo, oglavnica za dež, ploščati loki, puščice radialno operjene.

matriarhat brez razredov, svobodno materno pravo, veledružina.

9. **Polinezijska kultura, Sudanska kultura, (freivaterrechtliche Kultur).**

poljedelstvo in živinoreja, brodarstvo, čolni z držaji na zunaj, s kopjastim veslom. V Polineziji obdelava lubja zelo razvita; v Sudanu lončarstvo in tehnika železa.

patriarhat brez klanske eksogamije s plemiči iz nižjih stanov, politična hierarhija, absolutna suvereniteta kralja in suženjstvo

III. Sekundarne

iniciacija deklet, fantska izginja, tajne zvez, panova piščal, godalni lok, maske, češčenje lobanj in prednikov. Ornamet polkrog na mesih, ornamentika v medrih, boben, tehnika svitkastih zavojev (Spiralwulsttechnik).

tekme in dirke. Bog nebes, Najvišje bitje, prvenstvena daritev (mleko ali živina). Uralo-Altajci, Ariji, Sevgvineja (morda cela),

kulture

češčenje lobanj (tudi nasprotnikov), lovci na glave, kuvada, boben s kožnato opno, (Felltrommel), lončarstvo, glavniški, spiralna ornamentika, dvakraten pokop; pri drugem pogrebu se kosti očistijo od mesa.

flavta, tritonova troblja. Južna in vzhodna Azija, Polinezija, Sudan.

Sommaire.

L'ethnologie est la science qui poursuit comme objet de ses recherches la vie spirituelle des peuples primitifs ou le développement de leur culture.

L'ethnologie s'est établie en science autonome depuis l'année 1859: les collections riches dans les musées d'un côté et les trouvailles préhistoriques de l'autre, qui semblaient indiquer des analogies surprenantes entre la préhistoire et la civilisation des primitifs donnaient à la science nouvelle un grand essor.

Mais sous l'influence des théories de Ch. Darwin les ethnologues (Bastian etc.) ont appliqué à la science nouvelle une méthode purement évolutionniste en supposant que la vie psychique de tous les peuples a dû se développer partout par les mêmes étapes d'une évolution ascendante.

L'erreur fondamentale des évolutionnistes était en ce qu'ils voulaient produire une science naturelle de l'esprit humain au lieu de s'adonner à l'histoire de son développement.

Pour eux, la liberté de l'individu, l'initiative de l'inventeur et du génie, le caractère individuel (naturel) des peuples, le contact des civilisations hétérogènes en cas de migrations ne jouaient presque aucun rôle dans la formation des civilisations; au moins ils contestaient ces éléments chez les peuples primitifs, qui seraient donc sans histoire.

Une réaction était inévitable et des savants de tous pays ont collaboré en quelque manière à l'élaboration d'une méthode plus scientifique. C'est la méthode historique qui gagne toujours plus de terrain.

Surtout des savants allemands, les Dr. Gräbner et Schmidt, l'ont cultivée; l'école, qu'ils ont fondée, est connue sous le nom: *historico-culturelle*.

Cette école tâche de distinguer tout d'abord les différents types de civilisation (Kulturtypen, «komplexe») et fixer leur situation géographique (Kulturkreise). C'est par l'aide de deux critères que ce résultat est obtenu, critère de forme et de quantité (l'identité d'abord d'un élément isolé et ensuite, d'un ensemble d'éléments culturels en différents pays est l'indice de parenté des civilisations. En outre, il s'agit de reconstruire la chronologie de différentes civilisations par les indices du critère géographique et de poser la question d'origine.

Grâce à cette méthode rigoureusement scientifique l'école historique a réussi à réunir les éléments innombrables des civilisations primitives dans quelques groupes, qui nous représentent des types bien distingués de civilisation.

1. D'après leur classification, la civilisation la plus primitive comprendrait quatre types de civilisation, celle des Pygmées, des Tasmaniens, des peuplades septentrionales (arctiques), des Australiens (boumerang).

Comme régime économique c'est la cueillette (chasse, plantes sauvages) sans culture et élevage. Comme institutions sociales, la monogamie et une cérémonie d'initiation pour les jeunes gens, sont plus ou moins en vogue.

La croyance en un Être suprême, créateur de l'Univers et législateur, s'accuse en différents degrés.

2. Un autre groupe, plus récent, comprendrait des civilisations anciennes, comme celle des totémistes, chasseurs par excellence, des cultivateurs du sol, des nomades éleveurs de bestiaux.

Les institutions sociales et religieuses diffèrent sensiblement entre ces types. Les totémistes accordent une prépondérance absolue à l'homme sur la femme et cultivent la cérémonie d'initiation pour les seuls garçons; le soleil se substitue à l'Être suprême des civilisations primitive et cause un riche développement de la magie. Les cultivateurs du sol donnent la prépondérance à la femme à cause de son prédominance économique. L'Être suprême est conçu comme »Première mère« et s'identifie avec la lune. Une mentalité animistique s'accuse: les sociétés secrètes, le chamanisme, le culte des crânes, les sacrifices sanglants, le cannibalisme. Les nomades constituent la famille patriarcale nécessitée par l'existence de grands troupeaux. Il semble que l'élevage de bestiaux a pris son origine en Asie centrale. En matière de religion, les nomades vénèrent un dieu suprême du ciel (maître du ciel matériel).

3. Par un troisième groupement on tâche d'expliquer les civilisations plus récentes comme fusion des types anciens, qui se seraient entremêlés en différentes combinaisons: Fusion des totémistes avec des cultivateurs: les clans totémistes se distribuent entre les deux classes de mariage. La Mythologie du Soleil et de la Lune s'entremêlent (se confondent) — ou fusion des nomades soit avec les cultivateurs soit avec les totémistes,

ou mélange de tous les trois. Les nomades, expansifs, occupent la terre cultivée et dominant comme classe aristocratique la masse des cultivateurs. Les rois, représentants du Dieu-Soleil, deviennent des despotes et sont divinisés. Fréquemment, par influence du droit maternel, une Déesse — Mère de la Terre — s'adjoint comme épouse au Dieu-Ciel. Les grands systèmes polytheistes naissent peu à peu de la fusion d'esprits, totems, ancêtres etc.

La civilisation matérielle s'achemine vers la fondation de grands États et de grandes villes: c'est le commencement de hautes civilisations.

